

”Tää kiinnittää arkeen ja elämään”.
Osallisuutta ja pieniä onnistumistarinoita
rikosseuraamusasiakkaiden
ryhmämuotoisessa toiminnassa

Sari Jurvansuu, Janne Takala & Jouni Tourunen
6.2.2024

”Tää kiinnittää arkeen ja elämään.” Osallisuutta ja pieniä onnistumistarinoita rikosseuraamusasiakkaiden ryhmämuotoisessa toiminnassa

Sari Jurvansuu, Janne Takala & Jouni Tourunen

Tiivistelmä

Rikostaustaisilla ihmisillä on usein monialaisia osallisuuden ja hyvinvoinnin vajeita. Rikosseuraamusjärjestelmän keskeinen tavoite on tukea heidän osallisuuttaan ja yhteiskuntaan integroitumistaan. Tarkastelemme artikkelissa, millaisia kokemuksia rikosseuraamusasiakkailta on osallisuudestaan ja sitä vahvistavista tekijöistä heille suunnatussa ryhmämuotoisessa toiminnassa.

Hyödynsimme tutkimuksessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämää Pienet onnistumistarinat -arviointityökalua. Aineisto koostuu ryhmämuotoisessa yhdyskuntapalvelussa ja avovankien vertaistukiryhmässä tehdyistä teemahaastatteluilta (N=9). Tutkimus perustuu laadulliseen sisällönanalyysiin.

Aineistosta hahmottui neljä osallisuuden vahvistumista kuvaavaa onnistumistarinatyyppiä: yhteenkuuluvuus-, pystyvyys-, merkityksellisyys- ja arvokkuustarinat. Ryhmään osallistuminen oli muun muassa parantanut sosiaalisia valmiuksia, lujittanut minäpystyvyyden kokemusta, tuonut tunteen oman toiminnan merkityksellisyydestä itselle ja muille sekä vahvistanut omanarvontuntoa.

Yhdyskuntapalvelun suorittajat ja avovangit voivat hyötyä ryhmämuotoisesta toiminnasta monin tavoin. Päihdetaustaisille rikosseuraamusasiakkaille suunnatussa toiminnassa on tärkeää kiinnittää huomiota palveluohjaukseen sekä yhdenvertaisuuden ja arvostavan kohtaamisen toteutumiseen.

Ydinviestit

- Ryhmämuotoiseen toimintaan osallistuminen voi vahvistaa yhdyskuntapalvelusta suorittavien ja avovankien osallisuuden kokemusta.
- Keskeisiä osallisuutta vahvistavia tekijöitä olivat muun muassa vertaistuki, sosiaalisten taitojen paraneminen, uuden oppiminen, mahdollisuus itsemääräytyvyyteen, onnistumisen kokemukset sekä tunne yhdenvertaisuudesta ja hyväksytyksi tulemisesta.
- Osallisuutta vahvistavat toimet voivat yhdyskuntapalvelussa tukea tuomion loppuun suorittamista ja tavoitteita vahvemmassa yhteiskuntaan integroitumisesta.

Johdanto

Rikosseuraamusjärjestelmämme keskeisiä tavoitteita ovat uusintarikollisuuden vähentäminen, rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaiseminen sekä tuomittujen henkilöiden valmentaminen kohti rikoksetonta elämää (Rikosseuraamuslaitos 2023). Rikosseuraamusten painopistettä on siirretty laitosseuraamuksista enenevästi vapaudessa täytäntöön pantaviin seuraamuksiin. Tätä on perusteltu taloudellisilla tekijöillä, valvontateknologian kehityksellä sekä sillä, että näin voidaan vähentää vankeusrangaistukseen liittyviä yhteiskunnasta syrjäyttäviä vaikutuksia. Kehitystä tukee myös tutkimuksellinen näyttö. Rekisteripohjaiseen pitkittäisaineistoon perustuva suomalainen tutkimus tuo esiin rikoksista tuomittujen erittäin heikon työmarkkinakytköksen sekä ennen rikosseuraamusta että sen jälkeen (Danielsson & Aaltonen 2017). Pohjoismaisten tutkimusten mukaan avoseuraamukset näyttävät heikentävän työmarkkina-asemaa vähemmän kuin ehdottomat vankeusrangaistukset (Andersen 2012; Skarðhamar & Telle 2012). Yhdyskuntapalvelua suorittavat henkilöt syyllistyvät verrokiasetelmaan perustuvien tutkimusten perusteella hieman harvemmin uuteen rikokseen kuin vankilassa seuraamuksensa suorittavat (esim. Wermink ym. 2010; Siren 2012). Myös yhdyskuntapalvelun suorittajat itse pitivät haastattelututkimuksessa (Linderborg 2003) yhdyskuntapalvelua rangaistusmuodoista vähiten haitallisena.

Rikosseuraamusasiakkaat tarvitsevat usein monenlaista tukea esimerkiksi työn, toimeentulon ja asumisen varmistamisessa, koulutukseen ohjautumisessa, viranomaisasiointissa, päihteidenkäytön hallinnassa, mielekkään arjen rakentamisessa sekä ihmissuhteiden, terveyden ja hyvinvoinnin ylläpidossa (Niemelä ym. 2021; Salovaara 2021). Heidän tuomion suorittamistaan ja tukitoimiaan on tärkeää tarkastella paitsi uusintarikollisuuden myös laajemmin hyvinvoinnin, osallisuuden ja yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmista. Artikkelissa tarkastelemme ryhmämuotoisen toiminnan mahdollisuuksia tukea yhdyskuntapalvelua suorittavien ja avovankeudessa tuomiotaan suorittavien osallisuutta. Tutkimus tehtiin Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelman (MIPA 2.0) osahankkeessa, jossa selvitettiin järjestöjen organisoimien ryhmätoimintojen vaikutuksia osallistujien arkeen ja hyvinvointiin.

Yhdyskuntapalvelu ja avovankeus rikosseuraamuksina

Yhdyskuntapalvelu on seuraamusvaihtoehto ehdottomille vankeusrangaistuksille. Alioikeuksissa muuntokelpoisista ehdottomista vankeusrangaistuksista 28 prosenttia muunnettiin yhdyskuntapalveluksi vuonna 2021 (Tilastokeskus 2022). Yhdyskuntapalveluun voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Se sisältää 14-240 tuntia valvonnan alaisena tehtävää säännöllistä yleishyödyllistä työtä, joka suoritetaan palvelupaikassa vankilan ulkopuolella. Työ ei yleensä vaadi erityisiä taitoja eikä siitä makseta korvausta. Rikosseuraamuslaitos hankkii palvelupaikan ja valvoo palvelun suorittamista. Palvelupaikkoina toimii valtion, kuntien, kuntayhtymien ja seurakuntien toimipaikkoja sekä voittoa tavoittelemattomia yhteisöjä. Suorittaja voi palvelun aikana asua kotonaan, käydä töissä tai koulussa ja säilyttää työttömänä työnhakijana oikeutensa työttömyysturvaan.

(Rikosseuraamuslaitos 2022) Näiden kiinnikkeiden säilymisen katsotaan tukevan rikoksista irtautumista (Rautniemi 2012).

Suorittajien sosiaalista selviytymistä ja valmiuksia elää rikoksetonta elämää on lain mukaan tuettava rangaistusaikana (YksL 2 §). Tämä tarkoittaa esimerkiksi turvallisuuden, oikeusturvan ja yhdenvertaisen kohtelun varmistamista sekä valmennusta rikoksettomaan elämään. Yhdyskuntapalvelu voi sisältää osallistumista päihteiden käytön tai rikollisuuden vähentämiseen tähtääviin ohjelmiin tai toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia edistävään toimintaan. Tällä pyritään vähentämään myös seuraamusten keskeyttämisistä ja vankeudeksi muuntamisista. Päihdeongelman, yli 100 tunnin tuomion ja asumisvaikeuksien tiedetään kasvattavan yhdyskuntapalvelun keskeyttämisen riskiä (Keinänen 2008).

Pitkäaikaisvangit vapautetaan usein avolaitoksen kautta, jossa tuomittuja pyritään myös integroimaan yhteiskuntaan mahdollistamalla työssäkäynti, opiskelu ja vankilan ulkopuolisiin tukiryhmiin osallistuminen. Avovankilaan voidaan sijoittaa avolaitoskelpoiseksi arvioitu ja päihdeettömyyteen sitoutunut vanki. Rikoksettoman elämän tukisäätiön (RETS, ent. Kriminaalihuollon tukisäätiö) toteuttaman kyselyn mukaan suurin osa avovankilassa tuomiotaan suorittavista osallistuu työ- tai ryhmätoimintaan, opintoihin tai keskusteluihin päihdeohjaajien kanssa (Niemi ym. 2021).

Rikosseuraamusasiakkaiden hyvinvointi ja osallisuus

Rikosseuraamusasiakkaita koskevaa tutkimusta on tehty pääasiassa vankeudessa tuomiotaan suorittavista. Yhdyskuntapalveluun liittyvä tutkimustieto on vähäisempää. Vankien terveyttä ja hyvinvointia (Rautanen ym. 2023a) sekä arjen rakentumista ja elämänlaatua (Kainulainen & Saari 2021) kartoittaneissa laajoissa tutkimushankkeissa heidän on todettu olevan monin tavoin yksi yhteiskuntamme huono-osaisimmista ryhmistä. Vangeilla on psykoosisairauksia ja muita mielenterveyden häiriöitä useammin kuin muulla väestöllä (Laivonen ym. 2023), heidän resilienssinsä eli kykynsä selvitä vastoinkäymisistä on perusväestöä heikompaa (Ripatti ym. 2023) ja heistä kasvavalla osalla itsearvioitu työkyky on alentunut (Rautanen ym. 2023b). Lähes 90 prosentilla vangeista on päihderiippuvuus elämänaikaisesti (Niemi ym. 2023; Joukamaa & työryhmä 2010) ja heidän laittomien päihteiden käyttönsä on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosikymmeninä (Lintonen ym. 2012). Päihteiden käytön ja rikosten vahvasta yhteydestä kertoo myös Pitkäsen ja kumppaneiden (2016) rekisteritutkimus. Siinä päihdeongelman takia hoidossa olleista miehistä 61 prosentilla ja naisista 37 prosentilla löytyi merkintä myös tuomioista tai sakoista. 39 prosenttia miehistä ja prosenttia naisista oli suorittanut myös vankeustuomion. Päihdeongelmien tiedetään olevan yleisiä myös yhdyskuntapalvelua suorittavien keskuudessa (Keinänen 2008). Heillä on todettu olevan korkea ennen aikaisen kuoleman riski, jota päihderiippuvuudet ja psyykkiset sairaudet lisäävät (Yukhnenko ym. 2023).

Hyödynnämme tutkimuksessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämää osallisuuden viitekehystä (Isola ym. 2017) ja siihen liittyvää Pienet onnistumistarinat -arviointityökalua (THL: Pienet onnistumistarinat). Viitekehäyksen osallisuuskäsitys perustuu pitkälti Amartya Senin (1999) ja Martha Nussbaumin (2011) ajatuksille yksilön toimijavalmiuksista ja pystyvyydestä. Osallisuudella tarkoitetaan itsemääräytyvyyttä,

motivaatiota, minäpystyvyyttä, toimintamahdollisuuksia, autonomiaa ja merkityksellisyyden kokemusta sekä myönteisiä suhteita muihin ihmisiin (Nousiainen & Leemann 2023). Osallinen ihminen pystyy kiinnittymään arjessaan erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin, jotka voivat olla kohtuullisen toimeentulon, asumisen ja muun aineellisen ohella aineettomia, kuten kokemus luottamuksesta ja turvasta. Osallisuus ilmenee esimerkiksi omaa elämää koskevana päätösvaltana, ympäristön ennakoitavuutena, mahdollisuuksina vaikuttaa lähiyhteisöissä ja laajemmin yhteiskunnassa, yhteiseen hyvään panostamisena sekä mielekkäinä ja vastavuoroisina sosiaalisina suhteina. (Isola ym. 2017, 5.) Osallisuuden kokemus voidaan nähdä edellytyksenä sille, että yksilö voi olla aktiivinen toimija omassa elämässään, lähiyhteisöissään ja yhteiskunnassa (Isola ym. 2017; Nousiainen & Leemann 2023). Sen vahvistaminen on tärkeää myös, koska se on yhteydessä muihin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin kuten elämänlaatuun, terveyteen, yksinäisyyteen ja psyykkiseen kuormitukseen (Isola ym. 2017).

Rikostaustaisten ihmisten osallisuuden kokemusta on kartoitettu vankien keskuudessa määrällisellä osallisuusindikaattorilla (Leemann ym. 2023). Heidän osallisuutensa oli aikuisväestön keskiarvoa alhaisempi: noin viidenneksellä se määrittyi erittäin heikoksi, mikä on kaksinkertainen osuus maamme aikuisväestöön verrattuna. Avovankien osallisuuden kokemus ei eronnut suljetuissa vankiloissa tuomiotaan suorittavista. Tarkastelemme tutkimuksessa, millaisia osallisuutta vahvistavia tekijöitä yhdyskuntapalvelua suorittavien ja avovankien ryhmämuotoiseen toimintaan osallistuneiden haastatteluihin ja niistä hahmotettuihin pieniin onnistumistarinoihin sisältyy. Pyrimme tutkimuksella lisäämään tietoa siitä, millaisin keinoin voidaan tukea yhteiskunnassamme usein marginaalisessa asemassa olevien rikostaustaisten ihmisten osallisuutta ja yhteiskuntaan integroitumista.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksemme sijoittuu kahteen rikosseuraamusalan järjestön organisoimaan ryhmämuotoiseen toimintaan: 1) ryhmämuotoiseen yhdyskuntapalveluun ja 2) avovankien vertaisryhmään. Ryhmämuotoinen yhdyskuntapalvelu sisälsi puistonhoitotyötä neljä tuntia päivässä kahtena päivänä viikossa. Ryhmä koostui kerrallaan korkeintaan viidestä yhdyskuntapalvelun suorittajasta sekä toiminnasta vastaavista työvalmentajasta ja sosiaaliohjaajasta, jotka myös työskentelivät osana ryhmää. Ryhmä toteutettiin yhteistyössä kaupungin ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Avovankien vertaistukiryhmä oli osa Kuntouttava vankityö (KUVA) -ohjelmaa, joka on kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan ja rikosseuraamusalueen välinen yhteistyöhanke. Sen tarkoituksena on kuntouttaa päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen sitoutuneita vankeja, jotka ovat osallistuneet vankilassa päihdekuntoutukseen. Ohjelma sisältää työhön perehdytystä, työtä sekä tarvittaessa päihde- ja muita tukipalveluja. KUVA-toimintamallilla on osoitettu olevan myönteisiä vaikutuksia muun muassa uusintarikollisuuteen (Virta 2013). Tarkastelemamme KUVA-ohjelmaan sisältyvä vertaistukiryhmä kokoontui järjestön tiloissa kerran viikossa. Ryhmätoiminta perustui vuoroviikoin keskusteluun ja toiminnalliseen ohjelmaan, josta osallistujat päättivät itse. Osallistujia oli kerrallaan korkeintaan viisi. Molemmissa ryhmissä suorittajia tuettiin tarvittaessa viranomaisasiainnissa, palveluihin ja harrastuksiin ohjautumisessa sekä kuntoutumisen ja omien tavoitteiden pohdinnassa. Niihin liittyi myös tiukka vaatimus päihteettömyydestä ja aikataulujen noudattamisesta sanktioineen.

Hyödyntämämme Pienet onnistumistarinat -työkalu (THL: Pienet onnistumistarinat) perustuu Sokra-hankkeessa tehtyyn osallisuusvaikutuksia selvittävään arviointitutkimukseen (Nousiainen 2021). Se on suunnattu toimintaan, jonka tavoitteena on vahvistaa osallistujien osallisuutta. Sen taustalla on narratiivinen tutkimusperinne ja erityisesti Alexandra Georgakopouloun (2015) pienten kertomusten lähestymistapa. Työkalu perustuu puolistrukturoituihin teemahaastatteluihin, joissa kartoitetaan haastateltavien taustaa, ryhmään tuloa, kokemuksia osallistumisesta ja näkemyksiä sen vaikutuksista. Haastatteluista pyritään tunnistamaan pieniä onnistumistarinoita eli haastattelukatkelmia, joissa osallistuja kuvaa yksittäistä toimijuuttaan vahvistanutta kokemusta. Erilaisista katkonaisistakin tapahtumaketjuista koostuvilla tarinoilla voidaan kuvata toimijoiden itse kokemia, usein vaikeasti mitattavia ja todennettavia mekanismeja, jotka edistävät osallisuutta (Georgakopoulou 2015, 260; Bamberg & Georgakopoulou 2008, 381–393) Työkalua on käytetty aiemmin esimerkiksi yhteisöllisten keittiöiden osallisuusvaikutusten arvioinnissa (Nousiainen 2021).

Haastattelimme seitsemää yhdyskuntapalvelun suorittajaa (YKP) ja kahta avovankeudessa tuomiotaan suorittavaa (AV) syksyn 2022 ja kevään 2023 välisenä aikana. Avovankien vertaisryhmän ohjaaja kertoi osallistujille tutkimuksesta ja pyysi haastateltavaksi haluvia ilmoittautumaan hänelle. Kaksi heistä ilmoittautui haastateltavaksi. Tutkimushankkeeseen sisältyi yhdyskuntapalvelun osalta myös osallistuvaa havainnointia, jonka myötä tutkija tutustui suorittajiin työskennellessään yhdessä heidän kanssaan. Tämä helpotti luottamuksen syntymistä. Vain yksi haastateltavaksi pyydetyistä suorittajista kieltäytyi osallistumasta. Haastatellut saivat perustiedot tutkimuksen suorittamisesta, tavoitteista ja tarkoituksesta ryhmien ohjaajilta kirjallisesti ennen tutkimuksen alkua. Pyysimme suostumuksen haastatteluun sekä kirjallisesti että haastattelunauhalle. Kerroimme haastatelluille, että osallistuminen on vapaaehtoista, kieltäytymisestä ei aiheudu seuraamuksia, osallistumisen voi keskeyttää milloin tahansa ja tulokset raportoidaan siten, ettei heitä voi siitä tunnistaa. Nauhoitimme haastattelut haastateltujen luvalla ja ne litteroitiin sanatarkasti. Yksi haastatelluista suhtautui nauhoittamiseen epäilevästi, joten tutkija kirjoitti haastattelusta muistiinpanot jälkepäin. Haastattelut kestivät 10–45 minuuttia. Osalla yhdyskuntapalvelun suorittajista tuomion suorittaminen keskeytyi tutkimushankkeen aikana, mikä vähensi tehtyjen haastattelujen määrää. Emme haastatelleet myöskään suorittajia, joiden tuomio ja täten kokemus ryhmästä oli lyhyt.

Haastattelimme yhdyskuntapalvelun suorittajia työaikana taukotilassa ja avovankeja ryhmäkokoontumisen yhteydessä erillisessä huoneessa. Anonymiteetin turvaamiseksi emme yksilöi tarkasteltavia ryhmiä emmekä kerro haastattelusitaattien yhteydessä tarkemmin haastateltujen taustatietoja (sitaateissa K=kysymys ja V=vastaus). Haimme tutkimusluvut A-klinikkasäätiöltä, ryhmätoiminnat organisoivalta järjestöltä, Rikosseuraamuslaitokselta ja avovankien ryhmätoimintaan linkittyvältä kaupungin sosiaali- ja terveystoimelta.

Haastatellut olivat yhtä lukuun ottamatta miehiä ja iältään noin 25–55-vuotiaita. Yksi yhdyskuntapalvelun suorittaja oli tuetussa työssä, muut olivat työelämän ulkopuolella. Osa suorittajista asui päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumisyksiköissä tai tuetussa asumisessa, ja joillain oli taustalla pitkäänkin kestänyttä asunnottomuutta. Useimmilla haastatelluilla oli aiempia yhdyskuntapalveluna tai vankeusrangaistuksena suoritettuja

tuomioita. Ryhmät on suunnattu lähinnä rikosseuraamusasiakkaille, joilla on päihde- ja mielenterveysongelmia. Moni haastatelluistamme oli esimerkiksi opioidikorvaushoidossa.

Tutkimus perustuu aineistolähtöiseen ja teoriaohjautuvaan laadulliseen sisällönanalyysiin. Etsimme aineistosta pieniä onnistumistarinoita eli haastateltujen kuvauksia ryhmätoiminnassa kokemastaan myönteisestä muutoksesta omassa toiminnassaan tai ajattelussaan tai kuvauksia tilanteista, joissa muutos oli ilmennyt. Tarinoissa kuvattiin esimerkiksi sitä, miten haastateltu oli oppinut uutta, saanut myönteistä palautetta, tuntenut sosiaalisten taitojensa vahvistuneen, kokenut tullessa yhdenvertaisesti kohdatuksi tai tunnistanut toimintansa hyödyllisyyden. Teemoittelimme tarinoita sen mukaan, millaisia muutokset olivat olleet ja miten osallisuuden kokemus oli vahvistunut. Hahmotimme näin neljä tarinatyyppiä: yhteenkuuluvuus-, pystyvyys-, merkityksellisyys- ja arvokkuustarinat ([taulukko 1](#)). Esittelemme tulososiossa tarinatyyppit ja niihin liittyviä vaikutusmekanismeja. Tuomme esiin myös osallisuutta heikentäviä tekijöitä siinä määrin, kuin haastatellut kertoivat niistä onnistumistarinoiden yhteydessä.

Tulokset

Yhteenkuuluvuustarinat

Yhteenkuuluvuustarinoissa haastatellut kertoivat yhteisöön kuulumisen tunteen vahvistumisesta, sosiaalisten valmiuksien lisääntymisestä ja kanssakäymisen helpottumisesta ryhmämuotoiseen toimintaan osallistumisen myötä. Ryhmäosallistuminen oli antanut heille esimerkiksi rohkeutta, ymmärrystä muita ihmisiä kohtaan sekä opettanut tärkeinä pidettyjä sosiaalisia ja yhdessä tekemisen taitoja.

Kun täällä tulee tuntemattomia ihmisiä, ja sä joudut niiden kanssa opettelemaan olemaan, pelaan biljardia tuossa, niin totta kai sä harjoittelet samalla sun kanssakäymistä ihmisen kanssa. Kyllä mä uskon, että se auttaa. (AV)

Yllä siteerattu haastateltu koki kuvattujen kokemusten auttavan häntä myös muissa ihmissuhteissa ja yleisemmin arjessa selviytymisessä. Kokemuksista oli saatu voimavaroja, jotka helpottivat tasavertaista yhdessäoloa, itseilmaisua ja ”omana itsenä oloa” ryhmässä ja sen ulkopuolella. Ryhmäosallisuuden ja työrutiinien myötä seuraava haastateltu pystyi kokemaan itsensä ”ihan toisenlaiseksi ihmiseksi” kuin yksinäiseksi kuvaamassaan arkielämässä:

Kaikista paras anti on se, että on edes viikossa pari päivää, jotka rytmittävät sitä viikkoa, että on jotain tekemistä. Sitä tuntee itsensä jo ihan toisenlaiseksi, kun aamulla lähtee tänne. Tuntee, että hei, mä menen töihin. Teen jotain ja näkee muitakin ihmisiä. (YKP)

Yhteenkuuluvuustarinoiden lähtökohtana olivatkin usein kokemukset yksinäisyydestä, ulkopuolisuudesta, sosiaalisten taitojen puutteista ja sosiaalisten tilanteiden aiheuttamasta ahdistuksesta. Joillekin ryhmässä toimiminen oli luontevaa, moni oli epäillyt ryhmämuotoisessa toiminnassa selviytymistään sosiaalisten pelkojen ja ahdistuksen takia. Yhteenkuuluvuuden tunteen kehittyminen oli usein vienyt aikaa ja edellyttänyt luottamuksen kehittymistä. Tätä tuki se, että esimerkiksi yhdyskuntapalveluryhmässä sai säädellä omaa

sosiaalisuuttaan vointinsa mukaan ja työskennellä halutessaan välillä yksin – ”pakkososiaalisuutta” ei vaadittu:

Tässä on hyvää se, että saa olla ryhmässä ja voi olla myös yksinään. Melkein jokainen työ, mitä me ollaan tehty, sä voit myös tehdä sitä yksin, jos on semmoinen päivä. Mä tykkään olla myös tuossa keskenäni. (YKP)

Ryhmien myönteinen ilmapiiri, turvallisuus ja ennakoitavuus olivat haastatelluille tärkeitä. Kuten eräs heistä kuvasi, ”ei tarvitse jännittää ja miettiä, mitä tuleman pitää” (YKP). Ohjaajan ja työvalmentajan työskentely yhdessä yhdyskuntapalvelun suorittajien kanssa lisäsi osallistujien turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ja rakensi luottamusta. Se helpotti myös huolten ja tuentarpeiden puheeksi ottamista työtehtävien suorittamisen ohessa.

Yhteenkuuluvuustarinoissa keskeinen osallisuuden kokemusta vahvistava mekanismi oli vertaistuki. Haastatellut näkivät yhteisen kokemuspohjan helpottavan päihitteettömyyden ylläpidon haasteissa sekä elämäntilanteensa avoimessa jakamisessa. Se mahdollisti molemminpuolisen ymmärryksen ja luottamuksen sekä antoi toivoa elämänmuutoksesta. Joissain tarinoissa tuotiin esiin, että aiemmin elämästä oli puuttunut hyviä roolimalleja, jollaisia ryhmien ohjaajat ja kuntoutumisessaan pidemmällä olevat ryhmäläiset nyt edustivat. Vertaistuen eri puolia eräs haastateltu kuvasi seuraavasti:

K: Miten sä ajattelet, että sä olet hyötynyt tässä ryhmässä olemisesta?

V: Hyötynyt? Tämä on avartanut mun elämänkatsomusta ja antanut voimaa siihen, kun täällä näkee päihitteettömiä ihmisiä ja näkee, että ne on ollut raittiina. Niin kyllä sitä ihminen tarvitsee jotain vertaistukea, että se näkee, että muutkin selviytyy tästä jutusta, ettei yksin. Ja näkee, että ihmiset painii samojen asioiden kanssa kuin minä. (YKP)

Kysyimme haastatteluissa myös, millaisia muutoksia ryhmän toimintaan olisi toivottu. Vähäiset kehittämissuhteet liittyivät ryhmän sosiaaliseen dynamiikkaan. Yhdyskuntapalveluryhmään olisi toivottu pysyvyyttä, sillä vertaistuen koettiin kärsivän ryhmän vaihtuvuudesta ja ajoittain vajaan täyttöasteesta. Eräs haastateltu kysyi retorisesti, ”voiko tätä edes ryhmäksi kutsua, kun meitä on välillä vaan kaksi” (YKP). Toisaalta he totesivat, ettei ryhmää organisoiva taho voi vaikuttaa tähän. Eräs haastateltu toivoi, että tuomiota voisi suorittaa useampana päivänä viikossa, ”jotta pää pysyisi kasassa” (YKP). Hän kertoi odottaneensa innolla yhdyskuntapalvelun aloittamista, jotta se täyttäisi arjen tekemättömyyttä ja sen kielteisiä seuraamuksia: ”Jos mulla on liikaa vapaa-aikaa ja liian vähän tekemistä, niin mulla lähtee päihitteiden kanssa lapasesta ja alkaa hölmöily kavereiden kanssa”. Etäännyminen päihitteitä käyttävästä tuttavapiiristä auttoi häntä päihitteettömämmän arjen ylläpidossa, mutta aiheutti toisaalta yksinäisyyden tunteita. Osassa tarinoista kuvattiin elämän typistyneen kodin neljän seinän sisään, ja yhdyskuntapalvelun tuovan siihen kaivattua vaihtelua.

Pystyvyystarinat

Pystyvyystarinoissa haastatellut kuvasivat vahvistunutta uskoa omaan toimintakykyyn ja voimavaroihin, itseluottamuksen lisääntymistä sekä uuden oppimista ja uusien näkökulmien avautumista ryhmämuotoisessa toiminnassa. Yhdyskuntapalvelua suorittavien arkea määrittä usein mielekkään ja strukturoidun tekemisen puute, jolloin minäpystyvyyden kokemukset olivat vähäisiä. Tärkeää pystyvyytarinoissa oli esimerkiksi muiden osoittama usko pystyvyyteen, yhdessä tekeminen, motivoivat vertaistarinat, uusien asioiden kokeilu ja onnistumisen kokemukset.

Eräs yhdyskuntapalvelun suorittaja kuvasi työtehtäviään niin yksinkertaisiksi, ettei hän kokenut oppineensa uusia taitoja. Hän kertoi kuitenkin saaneensa omaan työkykyynsä ja voimavaroihinsa uskoa, joka oli heikentynyt työttömyyden, päihteiden käytön ja raskaiden elämäntilanteiden seurauksena. Tällä oli kauaskantoisempiakin seurauksia: vahvistunut motivaatio ja itseluottamus oli johtanut konkreettisiin toimiin työnhaussa ja yrittäjyyden suunnittelussa. Avovankien ryhmästä haastateltu kertoi puolestaan hakeutuneensa opiskelemaan vertaisilta saamansa esimerkin innoittamana.

K: Onko tässä mukana oleminen vaikuttanut sun tulevaisuuden suunnitelmiin millä tavalla?

V: Olen mä täällä, kun näkee ihmisiä, ja ne opiskelee ja käy koulua ja on raittiina, niin kyllä se on antanut mulle yhden syyn siihen, että mä olen hakenut nyt opiskeleen. (AV)

Tarinoissa uusiin tilanteisiin ja ympäristöihin heittäytymistä kuvattiin usein vaikeaksi. Turvalliseksi koetussa ryhmässä työskentely ja uusien asioiden kokeileminen oli vahvistanut itsetuntoa, mikä antoi rohkeutta myös siviilielämään ja sinne suuntautumiseen. Onnistumisen kokemusten kautta epäilykset omasta osaamisesta ja jaksamisesta hälvенivät, mikä vahvisti motivaatiota. Eräs haastateltu kuvasi pitkän vankeustuomion rapauttaneen hänen paineensietokykyään ja kykyään arvioida omia voimavaroja. Näiden harjoitteluun hän koki saavansa ryhmästä tukea.

Mahdollisuus kokeilla uusia asioita näyttäytyi erityisen tärkeänä avovankien ryhmässä, jossa toteutettiin heidän itse valitsemiaan aktiviteetteja, ”mitä ei muuten tule siviilissä kokeiltua” (AV). Eräs haastateltu kuvasi oppineensa näin uusia toimintatapoja, joilla mahdollisesti korvata tulevaisuudessa päihteiden käyttönä ilmennyttä jännityksen tarvetta.

K: Mikä siinä on, että semmoinen uuden tekeminen on hyvä?

V: Jotenkin siitä saa semmoista jännitystä, mitä on hakenut päihteistäkin. Semmoista jännityksen tunnetta ja semmoista. Kyllä mä koen, että on tärkeä juttu. (AV)

Pystyvyytarinoiniin luemme myös kuvaukset parantuneesta fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Yhdyskuntapalvelua suorittavat kertoivat lähes poikkeuksetta säännöllisen päivärytmin, ulkoilman, luonnonympäristön ja fyysisen tekemisen kohentaneen hyvinvointiaan. Mieli oli rauhoittunut, ahdistus lieventynyt ja psyykkisen oireilun hallinta helpottunut:

Puistomaisema täällä aina rauhoittaa. Kun mäkin asun tuossa betoniviidakossa, niin kyllä tämä tekee ihan hyvää ihmismielelle ja päälle, totta kai. (YKP)

Tämä ollut niin kun fyysisestikin, että kun mä olen vähän vanhan liiton äijä, niin mä teen just silleen, että ”perkele, mähän en periksi anna”, että ”toihan kannetaan tuonne tai toihan tehdään”, niin silleen on päällekin tehnyt ihan hyvää. Kun mulla on [sairauksia] vielä tuolla alla ja verenpaineita, niin olen mä sen huomannut, että jeesaa nämä kaikki ulkoilmasysteemit, että on puuhastelua. (YKP)

Haastatteluissa korostettiin usein motivoitumisen merkitystä. Tätä vahvasti työskentely yhdessä työvalmentajan ja sosiaaliohjaajan kanssa. Se mahdollisti myös suorittajien yksilöllisen toimintakyvyn ja voimavarojen huomioinnin ja tukemisen. Tämä oli tärkeää, sillä monella heistä oli somaattisia vaivoja ja toimintakyvyn rajoitteita:

Mullakin on vähän tuo olkapää kipeänä. Nämä [työntekijät] kyllä tietää, että mulla on olkapää ja selkä rikki, että mä en aina ole täydessä kunnossa, mutta ne hommat on ollut sitten sen mukaisia, että mä saan aina huilata ja levätä sitten. (YKP)

Ryhmään osallistuminen oli saanut aikaan monenlaisia muutoksia haastateltujen ajattelu- ja toimintatavoissa. Eräs haastateltu kertoi, että ennen tuomiota hänellä oli ollut vuosia aikaa ”rellestää”, mutta ryhmämuotoisessa yhdyskuntapalvelussa hän oli alkanut ajatella, että oli ”aika aikuistua”. Näihin ajatuksiin hän koki saaneensa sysäyksen ryhmästä. Eräs haastateltu totesi yhdyskuntapalvelun tasoittaneen ja vakauttaneen arkeaan. Olennaisimmaksi tekijäksi siinä hän mainitsi kuitenkin opioidikorvaushoidon. Samaa tuotiin esiin muissa haastatteluissa. Esiin tuotiin myös tyytymisen ja kärsivällisyyden oppimisen teemoja sekä paineensietokyvyn parantumista. Ryhmästä oli saatu myös omaan ajatteluun työkaluja, joiden avulla irtautua entiseltä päihteiden käyttöön yhdistyvältä sosiaaliselta mukavuusalueelta:

K: Teetkö nyt joitain asioita eri tavalla kuin aikaisemmin?

V: Pyrin tekee kaikki eri tavalla. Ei ole ennen tuottanut tulosta. Olen tehnyt sillein kun mun pää haluaa, mutta pyrin nyt tekemään kaikki toisin, mikä tuntuu vähän inhottavalta, kun menee sinne epämukavuusalueelle. Teen uudestaan sitä, vaikkei ole kivaa, mutta se on pieni raha siitä kumminkin, jos pysyy raittiina sillä tavalla. (AV)

Eräs haastateltu kuvasi lähipiirinsä epäilleen, saako hän suoritettua yhdyskuntapalvelun kunnialla loppuun asti. Viimeisenä päivänään hän kuvasi onnistumisen kokemustaan: ”Fiilis oli se, että ajattelin silloin, että lähden tuosta ruoto pystyssä, että perkele, mähän teen sen! Ja tässä ollaan” (YKP). Ryhmässä näitä onnistumisia juhlittiin yhteisillä kakkukahveilla, mitä haastatellut pitivät suuressa arvossa.

Merkityksellisyystarinat

Merkityksellisyystarinoissa haastatellut kuvasivat toimintansa hyödyllisyyttä ja yhteiskunnallista arvoa, muilta saatua tunnustusta ja myönteistä palautetta sekä luotetuksi tulemista. Niissä omalla toiminnalla tunnistettiin olevan arvoa sekä itselle että muille.

Mahdollisuus muiden auttamiseen on tärkeä onnistumistarinoiden taustalla toimiva mekanismi (Nousiainen & Leemann 2023). Merkityksellisyyden kokemus liittyi yhdyskuntapalvelun suorittajien tarinoissa työn yhteistä hyvää palvelevaan luonteeseen. Konkreettisen muutoksen näkeminen ympäristössä oman työn seurauksena (kuten kaunis ja siisti ympäristö sekä puiston käyttäjien helpompi liikkuminen talviaikaan) vahvisti kokemusta siitä, että oli tarpeellinen muille ihmisille. Keskeinen teema oli myös tunne siitä, että pystyi hyvittämään merkityksellisellä tavalla rikoksensa yhteiskunnalle tai yhteisölle.

V: Saan vähän joka kerta hyvää palautetta, että kiitos kun saat tehtyä ja tälle, ja siitä tulee itsellekin hyvä mieli sitten, että saa niin kun periaatteessa tehdä hyvää.

K: Niin, se on sulle tärkeää?

V: Ja sitä tekee itsellensä siinä myös sitä hyvää et muille, toisille. (YKP)

Merkityksellisyyden kokemusta vahvisti muilta saatu myönteinen palaute. Yhdyskuntapalvelun suorittajat kertoivat saaneensa sitä työvalmentajalta, ohjaajalta, muilta suorittajilta ja puistoalueita käyttäviltä ulkoilijoilta. Erityisesti työntekijöiltä saatu arvostava palaute koettiin oman työmotivaation kannalta tärkeäksi ja yhdenvertaista ilmapiiriä luovaksi.

Pitkän työhistorian omaava yhdyskuntapalvelun suorittaja kertoi pystyneensä antamaan työporukassa arvokkaita neuvoja eräässä tavallisuudesta poikkeavassa kiinteistöhuoltotehtävässä ja näin jakamaan osaamistaan ja työkokemustaan. Tämä oli hänelle selvästi mieleen jäänyt ja mielekäs muisto: ”Siinä tuli vielä kiittelyjä viikkoja sen jälkeen [naurahtaa]”. Hyödyllisyyden kokemukseen liittyvät tarinat näyttävätkin olevan erityisen merkityksellisiä miehille (Nousiainen 2021, 161; Isola ym. 2019, 160). Ryhmäläisten keskinäinen tuki, mahdollisuus ”tsempata” nuorempia suorittajia tuomion loppuun suorittamisessa sekä vastuun ja luottamuksen saaminen toiminnassa tuntui tärkeältä myös seuraavasta haastatellusta:

K: Sulle näytetään antavan jonkun verran vastuuta tässä, kun olet ollut niin pitkään. Miltä se tuntuu?

V: En mä tiedä, no, ihan hyvälle, että ihan mielelläni mä noita junioreja tuossa kun on, niin että ”tsemppii, tsemppii, antaa mennä vaan”, että ”kyllä se tuomio sitten joskus loppuu”. (YKP)

Merkityksellisyystarinoihin luemme myös haastateltujen toiveet erilaisesta, yhteiskunnan ja itsen kannalta arvokkaammasta tulevaisuudesta. Aineistossa olikin useita viitteitä halusta irtautua rikollisesta elämästä. Haastatellut kertoivat toivovansa tulevaisuudelta esimerkiksi ”ihan tavallista arkea”, ”päihteetöntä elämää”, ”normaalitöitä”, ”ettei tule lisää tuomioita” ja ”velkojen loppuun maksamista”. Ryhmätoimintaan osallistumisen nähtiin antavan motivaatiota, uskoa ja valmiuksia näihin, vaikka luottamus tulevaan olikin vaihtelevaa (myös Paananen ym.

2020) ja elämää kerrottiin usein elettävän päivä kerrallaan. Erilaisten tulevaisuuden vaatimien ajattelu- ja toimintatapojen muutosten nähtiin realistisesti vaativan aikaa ja harjoittelua:

K: Mihin haluaisit elämässäsi eniten muutosta tällä hetkellä?

V: Muutosta? Varmaan siihen, että onko se rikollinen ajattelu ja semmoinen, että oppisi tulee jotenkin toimeen näillä mitä on niin, ettei havittelisi mitään suurempaa. Oppisi vähän kärsivällisyyttä periaatteessa. Se olisi se mihin pyritään. Ei sekään tule, ellei sitä harjoittele. Mulla on vielä hyvin aikaa. Mulla on vielä vuosi tuomiota, niin mulla on tässä hyvin aikaa. (AV)

Arvokkuustarinat

Henkilökunta ottaa meidät silleen yhtenä ihmisinä kans, että me ei olla mitään B-luokan tyyliin sontaa. Et se on hyvä. (YKP)

Arvokkuustarinoissa haastatellut kuvasivat kunnioittavasti kohdatuksi tulemisen kautta vahvistunutta omanarvon ja yhdenvertaisuuden tunnetta. Yllä yksi heistä kuvaa, millaiseen yhteiskunnalliseen asemaan hän koki tulevansa rikostaustansa takia asetetuksi ja miten hän koki tarkastelemassamme ryhmässä tullessa kohdelluksi yhdenvertaisena ihmisenä. Arvokkuustarinoiden taustalla oli usein kokemus huonommuudesta ja kuulumisesta yhteiskunnan marginaaliin.

Haastatellut rakensivat arvokkuustarinoita usein suhteessa muihin työyhteisöihin, joista heillä oli yhdyskuntapalvelun osalta kokemusta. He kertoivat näissä olleen häpäiseviä ja nöyryyttäviä käytäntöjä, kuten yhteisöstä eristämistä työ- ja ruokailutilanteissa sekä yksitoikkoisiksi ja merkityksettömiksi koettuja työtehtäviä, jotka alleviivasivat työn rangaistusluonnetta (Rautniemi 2012). Kokemuksia kuvattiin muun muassa näin:

Se oli semmoinen häpeäkoppi. Mutta kyllä mä sen sitten tein. Mä en muista paljonko mulla sitä oli silloin, joku puoltoista sataa tuntia, mutta kyllä mä tein sen, mutta pitkin hampain. Se oli tosi semmoinen, että ei helvetti [puistelee päätään]. Mutta kyllä mä senkin suoritin loppuun, mutta siinä vähän kyllä hukkas silleen, että mä hain vähän sairaslomaa siinä sitten, kun oli ihan tappi täysi sitä koko juttua. (YKP)

Eriarvoistavat käytännöt olivat rapauttaneet haastatellun motivoitumista tuomion loppuun suorittamiseen ja venyttäneet tarpeettomasti sen kestoja.

Arvokkuustarinat liittyivät usein autonomiaan eli itsemääräytyvyyteen ja vaikutusmahdollisuuksiin. Yhdyskuntapalvelussa tätä vahvasti esimerkiksi mahdollisuus valita työtehtäviä, tauottaa päivää oman jaksamisen mukaan sekä kuunnella musiikkia ja hoitaa tarvittaessa puhelimitse asioita työpäivän aikana. ”Minuuttiaikataulu” ja ”jatkuva käskytyks” olivat suorittajille tuttuja muista palvelupaikoista, ja niiden kuvattiin tekevän tuomion loppuun suorittamisesta vaikeaa.

Tarkastelemassamme yhdyskuntapalveluryhmässä haastateltavat eivät ilmaisseet kokeneensa edellä kuvattuja toiseuden tunteita ja ulossulkemista. Osalle suorittajista se edustikin ”työtä muiden joukossa”. Pitkään jatkuneella työttömyydellä eräs suorittaja kuvasi olleen hyvin kielteisiä vaikutuksia omanarvontuntoonsa:

Se on kun jää työttömäksi, niin kyllä siinä miehelle käy semmoinen efekti, että hartiat putoaa. Tuntuu välillä, että ihan sama mitä minä olen, olenko minä mitään. (YKP)

Yhdyskuntapalvelu rikosseuraamuksena ja palkattomanakin työnä oli hälventänyt hänen tarpeettomuuden tunteitaan ja vahvistanut omanarvontuntoaan. Marginaalisuuden kokemuksiin viittasi myös haastateltu, joka kuvasi mielekkäiden vapaa-ajanharrastusten tuntuneen olevan ulottumattomissaan. Avovankien vertaisryhmä oli mahdollistanut hänelle niihin tutustumisen. Hän näki tämän johtavan myönteisiin arjen muutoksiin ja vahvempaan osallisuuteen myös siviilielämässä:

Mehän saadaan itse valita, mitä me tehdään, että on ollut mikroautoilua, wakeboardaamista. Mä en olisi ikinä ajattelu, että mä teen semmoista. [...] Ollaan just vankitoverin kanssa suunniteltu, että kun kesä tulee, niin mennään varmasti wakeboardaamaan kanssa, että kyllä mä uskon, että se antaa uusia lähtökohtia. Semmoista yhteistä tekemistä ja tämmöistä. (AV)

Arvokkuuden kokemus oli usein jäänyt syyllisyyden ja häpeän tunteiden alle, joiden kerrottiin vaikeuttavan uusien ihmisten kohtaamista ja uusien asioiden tekemistä: ”On se just, kun kaikki uuden kohtaaminen tuntuu vaikealta, kun on kaikki syyllisyys, häpeä. Niin kyllä koen, että [ryhmä] on iso juttu” (AV). Aineisto kertoi myös huonojen palvelu- ja viranomaiskokemusten takia haurastuneesta luottamuksesta ja kyynisestä asenteesta yhteiskuntaa ja sen tukipalveluita kohtaan. Keskeistä osallisuuden kokemukselle oli ryhmässä koettu välittämisen ilmapiiri sekä luottamuksen syntyminen vertaisiin ja työntekijöihin, joiden hyviin tarkoitukseen oli opittu uskomaan. Tämä oli mahdollistanut alla lainatun haastatellun mukaan ryhmään osallistumisen yhdenvertaisesti ”omana itsenä”.

Jos tämän paikan vertaan silloin aluksi, kun mä tulin ja nyt, niin on mulla paljon varmempi olo, kun mä tulen tänne sisään ja tietää, että täällä oikeasti kaikki yrittää sulle hyvää, ja ei tarvitse epäillä ketään. (AV)

Haastatellut arvostivat työntekijöiden aktiivista ja toisaalta sensitiivistä otetta tuen tarjoamisessa (myös Paananen & Rosenberger 2020). Se loi luottamusta ja vahvasti laajempaa yhteiskunnallista osallisuutta kiinnittämällä tarvittaviin etuuksiin ja palveluihin. Tätä pidettiin tärkeänä, vaikka apuun ei olisikaan turvauduttu. Monella yksin selviämisen eetos oli vahva.

V: Sitä on moneen kertaan tehty selväksi, että jos tarvii mitään apua missään asioissa, niin kaikki hoituu ja järjestyy ja ollaan täällä auttamassa. Mutta mä en ole saanut (apua), koska en ole tarvinnut enkä ole kysynyt.

K: Olisitko luottanut siihen, että saisit?

V: Ihan varmasti. Eikä mun ei olisi tarvinnut itse, jos arkailisin jonkun ulostulon kanssa, niin sitä on kyllä monta kertaa ihan tultu kysymään. Että ei mitään ongelmaa sen kanssa olisi ollut. (YKP)

Johtopäätökset ja pohdinta

Tarkastelimme artikkelissa sitä, miten ryhmämuotoinen yhdyskuntapalvelu ja avovankien vertaisryhmätoiminta voi vahvistaa osallisuuden kokemusta ja yhteiskuntaan integroitumista, joka on keskeinen tavoite rikosseuraamusten suorittamisen aikana. Haastatteluaineistosta hahmottamamme pienet onnistumistarinat kertovat ryhmämuotoisen toiminnan tuottavan kokemuksia yhteenkuuluvuudesta, pystyvyydestä, merkityksellisyydestä ja arvokkuudesta. Samantyyppisiä onnistumistarintyyppisiä on löydetty myös muunlaista ryhmätoimintaa koskevissa tutkimuksissa (Nousiainen 2021; Nousiainen & Leemann 2023), mikä kertoo osallisuutta vahvistavien mekanismien yhteneväisyyksistä, vaikka niissä on myös yksilö- ja kontekstikohtaisia eroja. Osallisuuden kokemuksen muutokset ilmenivät laaja-alaisesti tiedoissa ja taidoissa, tunteissa, ajattelutavoissa ja vuorovaikutustilanteissa.

Yhteenkuuluvuustarinat kertoivat yhdessäolon erilaisten ihmisten kanssa opettavan vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitoja, mikä lisää valmiuksia selviytyä uusissa sosiaalisissa tilanteissa. Keskeistä olivat osallistujille suodut autonomian eli itsemääräytyvyyden mahdollisuudet, kuten vapaus työskennellä yhdyskuntapalveluryhmässä tarvittaessa omissa oloissa. Haastateltujen arki näyttäytyi usein joko kaoottisena tai yksitoikkoisena. Ryhmämuotoinen toiminta toi siihen ennakoitavuutta, turvallisuutta, selkeän rakenteen ja rutiineja sekä toisaalta vaihtelua ja uusia kokemuksia. Ennakoitavuuden tiedetään tukevan yksilön koherenssin tunnetta (Antonovsky 1987, 92). Osallistujien kokemus luotetuksi tulemisesta ja muihin luottamisesta oli myös vahvistunut. Luottamuksen puutteen on tutkimuksissa todettu vaikeuttavan merkittävällä tavalla etenkin marginalisoidussa asemassa olevien ihmisten tuen tarpeiden selvittämistä ja heidän ohjaamistaan palveluihin (Kaskela ym. 2021; Edland-Gryt & Skatvedt 2013). Palveluohjaus oli tavoitteena myös tarkastelemisamme ryhmissä.

Ryhmämuotoinen toiminta oli tarjonnut hyväksytyksi ja arvostetuksi tulemisen kokemuksia ja vahvistanut näkemystä siitä, että päihteetön ja rikokseton elämä on mahdollista. Vertaistuki näyttäytyi keskeisenä osallisuuden vahvistumisen mekanismina (myös. Copp ym. 2020; Croux ym. 2023; Rantanen ym. 2023). Rantanen kumppaneineen (2023) on todennut, että ryhmämuotoiset keskustelut voivat toimia rikostaustaisille päihdekuntoutujille vertaispeilinä, joka vahvistaa kokemusta siitä, että tulee ymmärretyksi eikä ole yksin elämäntilanteessaan. Vertaistuen voidaankin nähdä toimineen aineistossamme ”muutoksen koukkuna” (Giordano ym. 2002; myös Rantanen ym. 2023) eli ulkoisena tekijänä, joka edesauttaa muutosta yksilön oman motivaation tukena.

Pystyvyytarinat kertoivat ryhmämuotoisen toiminnan vahvistaneen itsetuntoa sekä uskoa omaan toimintakykyyn ja auttaneen näin muodostamaan pystyvämpää käsitystä itsestä. Avovangit kokivat saaneensa uusien aktiviteettien kokeilemisesta vahvistusta itsetuntemukselleen, uudenlaisia näkymiä siviilielämään sekä vaihtoehtoisia tapoja hakea aiemmin päihteidenkäytöstä saatua jännitystä. Ryhmässä oli opittu uusia toimintatapoja sekä tunnetaitoja kuten kärsivällisyyttä ja impulsiivisuuden hallintaa, mikä on tärkeää uusintarikollisuuden ehkäisyssä (Tuominen 2018). Omaa tulevaisuutta oli pysähdytty pohtimaan uudella tavalla (myös Rautniemi 2012). Ulkotyö ja luonnonympäristö kohensivat fyysistä ja psyykkistä terveyttä. Tällaisten perinteisesti kuntouttaviksi nähtyjen elementtien voidaan katsoa hyödyttävän etenkin rikostaustaisia ihmisiä, joilla on päihde- ja mielenterveyden ongelmia. Myönteinen palaute ja merkitykselliset työtehtävät antoivat yhdyskuntapalvelun suorittajille onnistumisen kokemuksia ja motivoivat tuomion loppuun suorittamisessa. Lisäksi ne vahvistivat ajatusta retribuution eli hyvityksen mahdollisuudesta (myös Linderborg 2003).

Onnistumistarinat ovat usein lyhyitä kuvauksia arkisista kokemuksista, eivät niinkään suurista käännekohdista yksilön elämässä. Niiden kartoittamisen taustalla on ajatus siitä, että pienet asiat voivat olla osallisuuden kannalta hyvin tärkeitä. (Nousiainen 2021; Nousiainen & Leemann 2023.) Tämä näkyi aineistomme arvokkuustarinoissa, jotka kuvaavat osallisuuden kokemuksen rakentumista jokapäiväisissä kohtaamisissa. Yhdyskuntapalvelupaikoissa joskus koettu marginalisoiva kohtelu ja eriarvoistavat työkäytännöt (myös Rautniemi 2012) rapauttavat osallisuuden kokemusta, vaikeuttavat tuomion suorittamista ja ovat vastoin rikosseuraamusten toimeenpanon keskeisiä arvoja ja tavoitteita. Tarkastelemisemme ryhmissä vertaiskokemus ja työntekijöiden arvostava työote näyttivät suojaavan osallistujia tällaisilta kokemuksilta. Yhdenvertainen kohtaminen on erityisen tärkeää toiminnassa, johon osallistuviin kohdistuu usein moninkertainen stigma rikostaustan sekä päihde- ja mielenterveysongelmien takia. Onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaisia työtehtäviä yhdyskuntapalveluna teetetään ja millaiset valmiudet palvelupaikoilla on suorittajien kohtaamiseen (myös Linderborg 2003). Myös norjalaisessa avovankilassa tehty tutkimus on osoittanut inhimillisen kohtelun olevan tärkeää siviilielämään valmistautumisessa (Andvig ym. 2020).

Haastatellut suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti, mutta osa haastatteluista jäi lyhyiksi ja niissä näkyi haastateltujen vaikeus sanallistaa elämäntilanteitaan ja ajatuksiaan. Rikostaustaisilla nuorilla on tutkimusten (Pekkala ym. 2022; Pekkala ym. 2023) mukaan usein kielellisiä vaikeuksia, jotka ilmenevät heikkoina kerronta- ja keskustelutaitoina. Tämä voi vaikeuttaa hyötymistä keskustelumuoitoisesta tuesta. Aineistomme haastatellut kokivatkin toiminnallisuuden ja elämyksellisyyden erityisen mielekkäiksi ryhmäelementeiksi.

Onnistumistarinoiden rakenteelliset ja yksilökohtaiset rajoitteet on syytä huomioida. Oikeusprosessien venyminen sekä tuomioiden ketjuuntuminen ja niiden toimeenpanon aikataulun ennakoimattomuus typistivät haastateltujen tulevaisuushorisonttia. Yhdyskuntapalveluryhmän ajoittain pieni koko heikensi vertaistuen toteutumista (myös Nousiainen & Leemann 2023). Haastateltuja yhdisti usein ylisukupolvinen huono-osaisuuden, päihde- ja mielenterveysongelmien sekä rikosseuraamusten kehä, josta ei ole helppoa päästä vahvan osallisuuden piiriin. Toisaalta ihmiset, joiden osallisuuden kokemus on hauras, näyttävät hyötävän sen vahvistamiseen tähtäävistä interventioista keskimääräistä enemmän (Nousiainen & Leemann 2023). Anssi Keinänen (2008) on todennut, ettei yhdyskuntapalveluun

tuomittujen yhteiskuntaan kiinnittyminen onnistu ilman riittävää päihdekuntoutusta. Moni haastateltumme oli hyötynyt päihdepalveluista saadusta tuesta, ja osa olisi tarvinnut sitä intensiivisemminkin. Lyhyet tuomiot ja epäluottamus yhteiskuntamme tukijärjestelmiin vaikeuttavat palvelujen piiriin ohjaamista sekä osallistumista uusintarikollisuuden vähentämiseen pyrkivään ohjelmatyöhön (myös Wuolijoki ym. 2011; Armstrong & Weaver 2010). Päihde- ja mielenterveyspalvelujen tarjoaminen rikosseuraamusten osana ja niiden ulottaminen tuomion suorittamisen jälkeiseen elämään näyttää kuitenkin ensiarvoisen tärkeältä (myös Kaskela ym. 2019; Yukhnenko ym. 2023).

Aineistomme ei kerro suoraan ryhmätoiminnan vaikutuksista osallistujien uusintarikollisuuden riskiin. Onnistumistarinoihin sisältyi kuitenkin viitteitä desistanssimotivaatiosta eli halusta irtautua rikoksista sekä tekijöitä, joiden katsotaan tukevan tätä. Tällaisia ovat esimerkiksi yksilön motivaation ja itseluottamuksen vahvistuminen sekä tuki tulevaisuuden suunnittelussa ja päätöksenteossa (King 2013). Motivaatio sekä omien tarpeiden ja mahdollisuuksien tunnistaminen ovat edellytyksiä sille, että yksilö voi hyödyntää toimintamahdollisuuksiaan (Isola ym. 2017). Toimintakykyä ja elämänhallintaa vahvistava sosiaalinen tuki on tärkeää kontrolli- ja sanktiointitoimien ohella, mikäli rikostuomiota suorittavien henkilöiden arkeen ja hyvinvointiin halutaan vaikuttaa myönteisellä tavalla.

Ryhmämuotoinen toiminta voi tulostemme mukaan hyvin toteutettuna tukea yhdyskuntapalvelua suorittavien ja avovankien osallisuuden kokemusta, vaikka se onkin pohjimmiltaan pakkoihin ja sanktioihin perustuvaa. Lainasimme artikkelin otsikossa haastatellun kuvausta ryhmämuotoisen yhdyskuntapalvelun merkityksestä elämäntilanteessaan: ”Tää kiinnittää arkeen ja elämään”. Palvelupaikkojen ja suorittajien kokemuksista tarvitaan lisää tutkittua tietoa. On myös tärkeää selvittää, miten ryhmämuotoisen toiminnan luomia kiinnikeitä voidaan vahvistaa ja ylläpitää tuomion suorittamisen jälkeen. Tarvitsemme myös yleisesti ottaen lisää tietoa vaikuttavista toimista, joilla voidaan poistaa stigmaa ja rakenteellisia esteitä, jotka vaikeuttavat rikostaustaisten ihmisten täysimääräistä osallisuutta yhteiskunnassamme (myös Bushway & Uggen 2021).

Kiitokset

Lämmin kiitos haastateltavillemme kokemusten jakamisesta ja ryhmien työntekijöille yhteistyöstä. Kiitämme myös Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskusta (STEA), joka rahoittaa Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelmaa (MIPA 2.0).

Kirjoittajat ja julkaisun tiedot

Sari Jurvansuu, YTM, tutkija, A-klinikkasäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma (MIPA 2.0), sari.jurvansuu[at]a-klinikka.fi

Janne Takala, VTM, tutkija, A-klinikkasäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma (MIPA 2.0)

Jouni Tourunen, dosentti, tiimipäällikkö, A-klinikkasäätiö, Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelma (MIPA 2.0)

Avainsanat: rikosseuraamus, yhdyskuntapalvelu, avovankeus, ryhmätoiminta, vertaistuki, osallisuus, onnistumistarina, toimijuus.

ISSN: 2954-3061

Copyright: © Jurvansuu, Takala & Tourunen. Julkaisu on vapaasti käytettävissä ja levitettävissä, kunhan kirjoittaja ja alkuperäinen lähde mainitaan.

Lähteet

Andersen, S. H. (2012): [Serving time or serving the community? Exploiting a policy reform to assess the causal effects of community service on income, social benefit dependency and recidivism](#). Study Paper 37. Odense: The Rockwool Foundation Research Unit.

Andvig, E., Koffeld-Hamidane, S., Ausland, L. H. & Karlsson, B. (2020): Inmates' perceptions and experiences of how they were prepared for release from a Norwegian open prison. *Nordic Journal of Criminology* 22 (2): 203-220. DOI: 10.1080/2578983X.2020.1847954.

Antonovsky, A. (1987): *Unravelling the Mystery of Health*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Armstrong, S. & Weaver, B. (2010): [What Do the Punished Think of Punishment? The comparative experience of short prison sentences and community-based punishments](#). The Scottish Centre for Crime and Justice Research. Research Report 4. Luettu 20.9.2023.

Bamberg, M. & Georgakopoulou, A. (2008): Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk* 28 (3): 377-396. DOI: 10.1515/TEXT.2008.018.

Bushway, S. & Uggen, C. (2021): Fostering desistance. *Contexts* 20 (4): 34-39. DOI: 10.1177/15365042211058123

Copp, J. E., Giordano, P. C., Longmore, M. A. & Manning, W. D. (2020): Desistance from crime during the transition to adulthood: The influence of parents, peers, and shifts in identity. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 57 (3): 294-332. DOI: 10.1177/0022427819878220.

Croux, F., De Donder, L., Claes, B., Vandeveldel, S. & Brosens, D. (2023): Peer support as a bridge for participation in prison activities and services: A qualitative study with foreign national prisoners. *Criminology & Criminal Justice* 23(1): 39-59. DOI: 10.1177/17488958211031347.

Danielsson, P. & Aaltonen, M. (2017): Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamuksen jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5): 538-548.

Edland-Gryt, M. & Skatvedt, A. H. (2013): Thresholds in a low-threshold setting: An empirical study of barriers in a centre for people with drug problems and mental health disorders. *International Journal of Drug Policy*, 24 (3): 257-264. DOI: 10.1016/j.drugpo.2012.08.002.

Finn, L.D., Bishop, B.J. & Sparrow, N. (2009): Capturing dynamic processes of change in GROW mutual help groups for mental health. *American Journal of Community Psychology* 44 (3-4): 302-15. DOI: 10.1007/s10464-009-9265-5.

Georgakopoulou, A. (2015): Small Stories Research. Methods – Analysis – Outreach. Teoksessa De Fina, A. de & Georgakopoulou, A. (toim.): *The Handbook of Narrative Analysis*. Chichester: John Wiley & Sons, 255-271. DOI:10.1002/9781118458204.

Giordano, P.C., Cernkovich, S A. & Rudolph, J.L. (2002): Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology* 107 (4): 990-1064. DOI: 10.1086/343191.

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2019): Gendered Experiences of Poverty and Recognition in The Finnish Welfare State. *Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 27 (3): 152-165. DOI: 10.1080/08038740.2019.1604570.

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017): Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa (Työpaperi). *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017*. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy: Helsinki

Joukamaa, M. & työryhmä (2010): Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. *Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010*.

Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) (2021): *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino: Tampere.

Kaskela, T., Jurvansuu, S. & Tourunen, J. (2021): Toimijaverkkoteoriaan pohjautuva pienenäsetnografia päihteitä aktiivisesti käyttäville suunnatusta matalan kynnyksen kohtaamispaikasta. *Tietopuu: Tutkimussarja 3/2021*: 1-20. DOI: 10.19207/TIETOPUU11.

Keinänen, A. (2008): [Yhdyskuntapalvelu empiirisen kriminologisen tutkimuksen kohteena](#). Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopisto, Kauppa- ja oikeustieteiden tiedekunta. Joensuun yliopistopaino: Joensuu. ISBN 978-952-219-169-4

King, S. (2013): Assisted desistance and experiences of probation supervision. *Probation Journal* 60 (2): 136-151. DOI: 10.1177/0264550513478320.

Laivonen, P., Laajasalo, T. & Rautanen, M. (2023): Psykoottiset häiriöt. Teoksessa Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.): *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023*. Wattu IV -

vankiväestötutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Punamusta Oy: 67-74.

Leemann, L., Isola, A-M. & Rautanen, M. (2023): Osallisuuden kokemus. Teoksessa Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Punamusta Oy: 195-206.

Linderborg, H. (2003): Yhdyskuntapalvelu rangaistuksena. Yhteiskuntapolitiikka 68 (1): 34-47.

Lintonen, T., Obstbaum, Y., Aarnio, J., von Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Kääriäinen, J., Mattila, A., Vartiainen, H., Viitanen, P., Wuolijoki, T. & Joukamaa, M. (2012): The changing picture of substance abuse problems among Finnish prisoners. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 47(5): 835-42. DOI: 10.1007/s00127-011-0390-8.

Majuri, T. (2023): [Occupational and other outcomes in schizophrenia and other psychoses](#). Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis. D, Medica. Oulun yliopisto 2023.

Niemelä, S., Kuussaari, K., Matilainen, T., Raitasalo, K., Levola, J., Mishina, K. & Rautanen, M. (2023): Päihteiden käyttö ja käyttöhäiriöt. Teoksessa Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Punamusta Oy: 113-133.

Niemelä, H., Turunen, S., Harsu, A., Kaurala, M., Sunikka, S. & Daavittila, T. (2021): ["Et vapautues olis elämä, jota elää". Selvitys rikosseuraamusasiakkaiden avun tarpeista ja oikeuksien toteutumisesta](#). Kriminaalihuollon tukisäätiön verkkojulkaisu 11.

Nousiainen, M. & Leemann, L. (2023): Realistic evaluation of social inclusion. *Evaluation* 0 (0). Online First. First published online November 29, 2023. DOI: 10.1177/13563890231210328

Nousiainen, M. (2021): Pienet onnistumistarinat ja osallisuuden kokeminen Yhteisissä keittiöissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (2): 155-165.

Nussbaum, M. (2011): *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Paananen, N. & Rosenberger, O. (2020): [Suorittajien kokemuksia ja ajatuksia ryhmämuotoisesta yhdyskuntapalvelusta](#). Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Sosionomi (AMK), Sosiaalialan koulutusohjelma.

Pekkala, S., Markkanen, H. & Rainò, P. (2023): Kielelliset taidot. Teoksessa Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Punamusta Oy: 171-179.

Pekkala, S., Urrio, L., & Rainò, P. (2022): Rikostaustaisten nuorten puheen, kielen ja kommunikaation vaikeudet. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 59 (3): 295-312. DOI: 10.23990/sa.102603.

Pitkänen, T., Kaskela, T., Tyni, S. & Tourunen, J. (2016): Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus: Rekisteri- ja hoitotietoihin perustuva seurantatutkimus vankeusrangaistukseen tuomituista päihdehoidon asiakkaista. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2016.

Rantanen, T., Lindström, J. & Järveläinen, E. (2023): [Intensiivinen avokuntoutus päihdetoipumisen ja rikollisuudesta irrottautumisen tukena – Tapaustutkimus kuntoutuksen vaikutusten rakentumisesta](#). Laurea ammattikorkeakoulu. Laurea-julkaisut 206.

Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (2023a) (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL Raportti 007/2023. Punamusta Oy.

Rautanen, M., Vaara, M., & Mikkola, M. (2023b): Työkyky ja työllistymisen esteet. Teoksessa Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Punamusta Oy: 227-233.

Rautniemi, L. (2012): [Yhdyskuntapalvelu kansalaisyhteiskunnan ja valtion rajamailla. Teoreettis-empiirinen tutkimus](#). Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print: Tampere.

Rikosseuraamuslaitos (2023): [Arvot](#). Julkaistu 11.10.2023. Luettu 2.1.2024.

Rikosseuraamuslaitos (2022): [Yhdyskuntapalvelu](#) Julkaistu 31.8.2022. Luettu 2.1.2024.

Ripatti, K., Manninen, M. & Rautanen, M. (2023): Resilienssi. Teoksessa Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.): Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 007/2023. Punamusta Oy: 161-168.

Saari, J. (toim.) (2016): Yksinäisten Suomi. Gaudeamus.

Salovaara, U. (2021): Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve ja tukemisen mahdollisuudet. Teoksessa Matthies, A-L., Svenlin, A-R. & Turtiainen, K. (toim.): Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Gaudeamus Oy: 174-186.

Sen, A. (1999): Development as freedom. Oxford: Oxford University Press.

Siren, R. (2012): Ehdoton vankeus, yhdyskuntapalvelu ja rikosuusiminen. Ehdoton vankeus ja yhdyskuntapalvelu törkeän rattijuopumuksen seuraamuksina. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 116. Hakapaino Oy: Helsinki.

Skarðhamar, T. & Telle, K. (2012): Post-release Employment and Recidivism in Norway. Journal of Quantitative Criminology 28 (4): 629–649. DOI: 10.1007/s10940-012-9166-x

THL (ei pvm): [Pienet onnistumistarinat. Työkalu osallisuusvaikutusten arviointiin](#). Luettu 13.12.2023.

Tilastokeskus (2022): [Alioikeuksissa annettiin yli 54 000 tuomiota vuonna 2021](#). Tiedote 23.9.2022.

Tourunen, J., Kaskela, T. & Weckroth, A. (2019): Päihdekuntoutusohjelmat vankilassa. Historiallinen katsaus sekä ohjaajien ja vankien kokemukset. A-klinikasäätiön raporttisarja 68/2019.

Jurvansuu, S., Takala, J. & Tourunen, J. (2024): ”Tää kiinnittää arkeen ja elämään.” Osallisuutta ja pieniä onnistumistarinoita rikosseuraamusasiakkaiden ryhmämuotoisessa toiminnassa. A-klinikasäätiö: Katsauksia ja näkökulmia 2/2024: 1-21.

Tuominen, T. (2018): [Neurocognitive deficits, academic difficulties and substance dependence among Finnish offenders: connections to recidivism and implications for rehabilitation](#). Doctoral dissertation, University of Turku. Annales Universitatis Turkuensis B 453. University of Turku. .

Virta, L. (2013): KUVA – Selville vesille. Kuntouttava vankityö -ohjelman arviointi. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Wermink, H., Bokland, A., Nieuwbeerta, P., Nagin, D. & Tollenaar, N. (2010): Comparing the effects of community service and short-term imprisonment on recidivism: a matched sample approach. *Journal of Experimental Criminology* 6: 325–349. DOI: 10.1007/s11292-010-9097-1

Wuolijoki, T. ym. (2011): Sakkovangit ovat vangeista sairaimpia ja huono-osaisimpia. *Suomalainen Lääkärilehti* 66: 3301-3306.

Yukhnenko, D., Blackwood, N., Lichtenstein, P., & Fazel, S. (2023): Association of substance use and other psychiatric disorders with all-cause and external-cause mortality in individuals given community sentences in Sweden: a national cohort study. *The Lancet Regional Health – Europe*. Available online 1 August 2023, 100703. In Press, Corrected Proof. DOI: 10.1016/j.lanepe.2023.100703 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666776223001229>